

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Με διάφορες ευκαιρίες στο παρελθόν και ιδιαίτερα στην περίοδο που ακολούθησε το πραξικόπημα, πολλοί εκπαιδευτικοί και άλλοι πνευματικοί άνθρωποι της χώρας μας που τους προβλημάτισαν αυτά που συνέβηκαν, ασχολήθηκαν με τη σημασία και το ρόλο της παιδείας, στην αντιμετώπιση του πολιτικού μας προβλήματος.

Σήμερα, μέσα στις ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί αναφορικά με τη λύση του προβλήματός μας που επιβάλλει συγκέντρωση όλων των δυνάμεων μας για στήριξη της κρατικής μας οντότητας, ο ρόλος της παιδείας προβάλλει για άλλη μια φορά σαν ιδιαίτερα σημαντικός. Δεχόμενοι σαν σωστά αυτά που όλοι διακηρύττουμε, ότι δηλαδή η επίδραση της παιδείας είναι πολύ μεγάλη στη διαμόρφωση του ανθρώπου και του πολίτη, θελήσαμε να δούμε μέσα από μια σύντομη, ενδεικτική έρευνα, πόσο σωστά εκπαιδεύει το κυπριακό κράτος το σημερινό και αυριανό κύπριο πολίτη. Η έρευνα περιορίστηκε μόνο στη δημοτική εκπαίδευση.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας (Αναλυτικό Πρόγραμμα Σχολείων Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως, σελίδες 7 και 8). "Η Κυπριακή εκπαίδευση είναι δημοκρατική και ανθρωπιστική στο περιεχόμενό της, εμπνέει την αγάπη προς την πατρίδα, παρέχεται σ' όλους τους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας ισότιμα και χωρίς διακρίσεις και διασφαλίζει την εθνική, θρησκευτική και πολιτιστική παράδοση κάθε κοινότητας. Η καλλιέργεια του εθνικού φανατισμού, των φυλετικών διακρίσεων, του σωβινισμού, της φασιστικής και οποιασδήποτε άλλης ιδεολογίας που είναι αντίθετη προς τη δημοκρατία, δεν επιτρέπεται."

Η σωστή εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος, συνεχίζει το Υπουργείο, αποσκοπεί στην προπαρασκευή των παιδιών, με τρόπο που να εξελιχθούν σε δημοκρατικούς πολίτες απαλλαγμένους από οποιεσδήποτε τάσεις σωβινισμού. Τονίζεται η Ελληνική ταυτότητα των παιδιών μας* και προάγεται η αγάπη και εκτίμηση προς όλες τις εθνότητες του τόπου μας, ο σεβασμός της δικής μας και της Ξένης κουλτούρας και η διεθνής φιλία και κατανόηση.

Οι Ελληνοκύπριοι στη μεγάλη τους πλειοψηφία, λογικά θα πρέπει να συμφωνούν με τους στόχους αυτούς και τον χαρακτήρα που επιδιώκει να δώσει το Υπουργείο στην Κυπριακή παιδεία. Ωστόσο επειδή πολλά βιβλία έρχονται από την Ελλάδα, είναι φυσικό να απουσιάζουν από αυτά εκείνα τα στοιχεία που αφορούν ιδιαίτερα τον κύπριο πολίτη/μαθητή.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ένα από τα πιο βασικά μέσα που χρησιμοποιεί το σχολείο για την επίτευξη των στόχων του, την δημιουργία ελεύθερων και δημοκρατικών πολιτών - όπως αναφέρεται στη σελίδα 7 του αναλυτικού προγράμματος - είναι τα διδακτικά βιβλία. Τίθεται έτσι εύλογα το ερώτημα κατά πόσο τα βιβλία αυτά, όπως είναι γραμμένα, βοηθούν πράγματι στην επίτευξη του στόχου αυτού. Απάντηση στο ερώτημα μπορεί να δώσει μια ανασκόπηση των βιβλίων που χρησιμοποιούν σήμερα στα Δημοτικά Σχολεία της χώρας μας.

---

* Προφανώς στο σημείο αυτό διαφεύγει από το Υπουργείο ότι, "τα παιδιά μας" είναι και τα μαρωνιτικής και τα αρμενικής καταγωγής.

Τα βιβλία ανήκουν σε δύο κατηγορίες:

- (α) Εκείνα που εκδίδονται στην Ελλάδα από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων - ΟΕΔΒ - της Ελλάδας.
- (β) Τα βιβλία που εκδίδονται στην Κύπρο από το Κυπριακό Υπουργείο Παιδείας.

Και στις δύο περιπτώσεις τα βιβλία είναι καλογραμμένα και περιεκτικά, σίγουρα πολύ καλύτερα από εκείνα που ο Κύπριος γονιός θυμάται ότι χρησιμοποιούσε ο ίδιος σα μαθητής. Καλύπτουν δε τομείς όπως η οικογένεια, το περιβάλλον, η Βουλή, η Δικαστική εξουσία, κ.ά. γεγονός που βοηθά το παιδί να αποκτήσει μια ολοκληρωμένη αντίληψη για τον κόσμο μέσα στον οποίο ζει.

Γενικά τα βιβλία ακολουθούν σωστή προσέγγιση στη διδασκαλία της γλώσσας, γιατί η γλώσσα διδάσκεται ενιαία. Η γλωσσική καλλιέργεια γίνεται με τη ζωντανή χρήση του ολοκληρωμένου λόγου και οι λέξεις-έννοιες, η διδασκαλία γραμματικών, συντακτικών και άλλων γλωσσικών μορφών γίνεται μέσα από τα κείμενα. Δε διδάσκονται ξεχωριστά η Ανάγνωση, η Γραμματική, η Ορθογραφία, οι Συνθέσεις, όπως γινόταν πριν. Οι εργασίες που ακολουθούν κάθε κείμενο εξυπηρετούν αυτό το σκοπό, παρά τα κάποια μειονεκτήματά τους.

Τα βιβλία που στέλλονται από την Ελλάδα είναι από πλευράς εμφάνισης πιο προσεγμένα, τυπωμένα σε χαρτί πολυτελείας, με αξιόλογη εικονογράφηση, κάτι που τα κάνει πιο ελκυστικά και ενδιαφέροντα. Αποτελούν το 70% περίπου του συνόλου των βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου. Τα βιβλία από την Ελλάδα είναι ουσιαστικά

τα μόνα που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία του μαθήματος της ελληνικής γλώσσας και των θρησκευτικών και κατά ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας και της γεωγραφίας.

Αν και γραμμένα με βάση τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους, για να προβληματίσουν και να αναπτύξουν την πρωτοβουλία του μαθητή, είναι βέβαιο πως μερικά απ'αυτά δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών της Κύπρου. Γιατί γράφτηκαν έχοντας υπόψη τα παιδιά της Ελλάδας και όχι της Κύπρου. Έτσι ο Κύπριος μαθητής διδάσκεται περισσότερο την ιστορία της Ελλάδας παρά εκείνη της Κύπρου. Οι αναφορές στην Κύπρο στα βιβλία του ΟΕΔΒ γίνονται σε μερικές σύντομες παραγράφους και πολλές φορές το περιεχόμενό τους δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Για παράδειγμα,.....

Προφανώς μ'αυτή τη συνειδητοποίηση, το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε το Κυπριακό Ανθολόγιο, με κείμενα Κυπρίων συγγραφέων, το οποίο οι δάσκαλοι χρησιμοποιούν παράλληλα με τα βιβλία "Η γλώσσα μου", αν βέβαια απομείνει για αυτό χρόνος, ύστερα από τα τέσσερα υποχρεωτικά βιβλία για τη γλώσσα που πρέπει να διδάξει.

Τα παιδιά διδάσκονται για παράδειγμα στο μάθημα της γλώσσας για ένα ταξίδι στα Γιάννενα, για τις διάφορες Ελληνικές πόλεις, ενώ για τις πόλεις της Κύπρου ακούουν μόνο στο μάθημα της γεωγραφίας που είναι πολύ ολιγόωρο. Το παιδί μαθαίνει για τους διάφορους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς στις εκκλησίες (Βασιλικό, Γοτθικό, Βυζαντινό) με παραδείγματα από την Ελλάδα, ενώ τέτοιες εκκλησίες αφθονούν στην Κύπρο. Σίγουρα πολλοί δάσκαλοι μιλούν στα παιδιά για τέτοιες εκκλησίες στην Κύπρο, όμως αυτό δεν συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις.

Αισθητή είναι η έλλειψη των βιβλίων της Ιστορίας και Γεωγραφίας της Κύπρου. Το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε τελευταία βιβλία Γεωγραφίας και Ιστορίας για τις μικρές τάξεις αλλά για τις δυο μεγάλες τάξεις του Δημοτικού Ε' και Στ' δεν υπάρχουν τέτοια κατάλληλα βιβλία, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μη μαθαίνουν καλά την Ιστορία και τη Γεωγραφία της χώρας μας.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει σίγουρα και με τα βιβλία που χρησιμοποιούνται στα σχολεία Μέσης Παιδείας.

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Χωρίς να είναι πρόθεση μας να περιορίσουμε τον ορίζοντα της γνώσης στα δικά μας γεωγραφικά και άλλα όρια - το αντίθετο θα λέγαμε - έχουμε σαν Κύπριοι απόλυτη ανάγκη να λάβουμε πολύ σοβαρά υπόψη τη δική μας ιδιαιτερότητα.

Παράλληλα με τον στόχο του να καλλιεργήσει την "Ελληνική ταυτότητα των παιδιών μας", επιδίωξη σεβαστή αλλά και ορθή στην περίπτωση των Ελληνοκυπρίων, το Υπουργείο Παιδείας θάπρεπε να παρέχει στον Κύπριο εκπαιδευτικό τα κατάλληλα μέσα και για την καλλιέργεια της κοινής κυπριακής ταυτότητας για όλους τους Κυπρίους, ανεξάρτητα από την κοινότητα στην οποία ανήκουν. Κάτι τέτοιο θα ήταν συνεπές με τις σελίδες 7 και 8 στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η Κύπρος είναι πολυκοινοτικό κράτος, και ο σεβασμός της μιας κοινότητας προς τις παραδόσεις, την θρησκεία, την ιστορία της άλλης είναι "εκ των ων ουκ άνευ", για την επιβίωση της ως κράτους. Ας μη ξεχνούμε ότι, στη σημερινή τραγωδία μας οδήγησαν όχι μόνο οι επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας αλλά και η σύγκρουση

στην οποία οδήγησαν οι αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο βασικές κοινότητες της χώρας μας.

Αλλά και για την ίδια την ιστορία της Κύπρου, υπάρχουν στα σχολικά βιβλία ανακριβή και αλληλοσυγκρουόμενα στοιχεία. Έτσι στη Γεωγραφία του ΟΕΔΒ για την έκτη τάξη, αναφέρεται ότι η Κύπρος ήταν Ελληνική από τα πανάρχαια χρόνια και ότι οι Έλληνες ίδρυσαν σ' αυτή τις πρώτες αποικίες. Ενώ στο βιβλίο "Ιστορία της Κύπρου από την Λιθινή εποχή ως την εποχή του Χριστιανισμού", αναφέρεται ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Κύπρου ζούσαν στη χώρα μας από το 6,000 π.χ., και είχαν δική τους θρησκεία και γραφή, ενώ οι Έλληνες ήρθαν στην Κύπρο γύρω στο 1,200 π.χ. μετά τον Τρωικό Πόλεμο. Οι Ελληνοκύπριοι έχουν Ελληνική κουλτούρα και καταβολές και αισθάνονται Έλληνες. Όμως οι ιστορικές ανακρίβειες και υπερβολές, όχι μόνο δεν ωφελούν αλλά είναι και ανεπίτρεπτες.

Στο βιβλίο για την αγωγή του πολίτη, "Γίνομαι καλός Πολίτης", του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας, και συγκεκριμένα στα κεφάλαια για το κράτος και το έθνος, η σημαία περιλαμβάνεται στα κρατικά σύμβολα, ενώ ο Εθνικός Ύμνος (ο Ελληνικός) στα εθνικά. Επιδιώκεται δηλαδή μέσα από το σχολείο η συνέχιση και παγίωση μιας αντίληψης και πρακτικής, που ίσχυσε στη χώρα μας για λόγους ιστορικούς, που σήμερα ωστόσο δεν συνάδει και δεν υπηρετεί την Κύπρο σαν ξεχωριστό κράτος. Αντίθετα προκαλεί σύγχυση που καταλήγει συνήθως στο φαινόμενο να θεωρείται ανθέλληνας όποιος υποστηρίζει το κυπριακό κράτος. Παρουσιάζεται η Κύπρος ως η μοναδική χώρα στον κόσμο που δεν έχει το δικό της εθνικό ύμνο. Ωστόσο είναι γνωστό ότι εθνικό ύμνο έχουν τα κράτη και όχι τα έθνη. Ο όρος "εθνικός" στην περίπτωση αυτή είναι συνώνυμος του κρατικού. Το Αραβικό έθνος αποτελείται από πολλά κράτη που το καθένα, Αίγυπτος, Λιβύη,

Μαρόκκο, Αλγερία, Συρία, κλπ. έχει τη δική του σημαία και το δικό του εθνικό ύμνο. Πράγματι, αραβική σημαία και αραβικός εθνικός ύμνος δεν υπάρχουν. Υπάρχουν πολλές εθνικές σημαίες και πολλοί εθνικοί ύμνοι αραβικών χωρών. Κατά τον ίδιο τρόπο, η Γερμανία, η Αυστρία, η Ελβετία και το μικροσκοπικό Λίχτενσταϊν, των οποίων οι κάτοικοι είναι Γερμανικής καταγωγής, έχουν το καθένα το δικό του εθνικό ύμνο και δεν χρησιμοποιούν κάποιο κοινό ύμνο του Γερμανικού Έθνους, που δεν υπάρχει φυσικά.

Ο Ελληνικός Εθνικός Ύμνος, όπως και η Ελληνική σημαία εμφανίστηκαν με τη δημιουργία του σύγχρονου Ελληνικού κράτους, μετά την Ελληνική επανάσταση. Το 1827 η σημαία και το 1865 ο Ύμνος*, ενώ το Ελληνικό Έθνος και οι ρίζες του χάνονται στα βάθη των αιώνων... Καθόλου λοιπόν δεν θα επηρέαζε την ελληνικότητα του Ελληνοκύπριου η χρήση κάποιου δικού του ύμνου, που δεν υπάρχει βέβαια αυτή τη στιγμή. Απεναντίας η χρήση του Ελληνικού Εθνικού Ύμνου

- υπονομεύει το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος και το παρουσιάζει διεθνώς σαν εξάρτημα άλλου κράτους
- δημιουργεί στις άλλες κοινότητες της Κύπρου την εντύπωση ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν είναι ειλικρινείς όταν μιλούν για ανεξαρτησία, ειρηνική συμβίωση ισοπολιτεία και αλληλοσεβασμό,

-----
* Τα λόγια γράφτηκαν το 1823 από το Διονύσιο Σολωμό, ενώ μελοποιήθηκε το 1844 από τον Νικόλαο Μάντζαρο. Καθιερώθηκε σαν Εθνικός Ύμνος το 1865, με βασιλικό διάταγμα.

- επαυξάνει τη σύγχυση ανάμεσα στους ίδιους τους Ελληνοκύπριους και δεν τους επιτρέπει να ξεχωρίσουν το ανεξάρτητο κράτος τους, τη χωριστή πολιτική τους οντότητα που τη μοιράζονται με τις άλλες εθνότητες της χώρας, από τις ελληνικές καταβολές και τον πολιτισμό τους που διαφέρει από τις άλλες εθνολογικές υποδιαιρέσεις της χώρας.

ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Μια άλλη αδυναμία των σχολικών βιβλίων είναι ότι ελάχιστα ασχολούνται με τις άλλες, εκτός της ελληνικής, κοινότητες της Κύπρου, ενώ ο διακηρυγμένος στόχος του Υπουργείου είναι "η αγάπη και η εκτίμηση προς όλες τις εθνότητες της χώρας μας".

Μια έμπρακτη απόδειξη γι' αυτό θα ήταν η συμπερίληψη στα ανθολόγια του Υπουργείου Παιδείας και κειμένων από έργα άλλων Κυπρίων συγγραφέων και όχι μόνο ελληνοκυπρίων.

Αναφορές στα σχολικά βιβλία του τύπου "ο μουσουλμανισμός σαν ανθρώπινο έργο δεν μπορεί να είναι αληθινή θρησκεία" ή "η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δεν ακολούθησε την Αποστολική παράδοση", είναι ιδιαίτερα δύσκολες έννοιες για παιδιό του Δημοτικού και σίγουρα δεν "προάγουν την αγάπη και εκτίμηση προς όλες τις εθνότητες του τόπου μας" καθώς και "το σεβασμό της δικής μας και της ξένης κουλτούρας", όπως αναφέρεται στο αναλυτικό πρόγραμμα.

Οι αναφορές σε άλλες θρησκείες ή δόγματα θα πρέπει να γίνονται με πολλή λεπτότητα. Περισσότερη ευαισθησία για την πίστη, τους θεσμούς και τις παραδόσεις της άλλης κοινότητας θα ήταν πολλαπλά ωφέλιμη για τα παιδιά της Κύπρου, πέραν του γεγονότος ότι τέτοιες αντικρύσεις είναι αντιεπιστημονικές και καλλιεργούν απλώς τη μισαλλοδοξία.

Η ΚΥΠΡΟΣ, ΧΩΡΑ, ΠΑΤΡΙΔΑ

Στα βιβλία η Κύπρος σπάνια ή καθόλου δεν αναφέρεται σαν χώρα μας, κράτος μας, πατρίδα μας. Συνήθως χρησιμοποιούνται οι "βολικές" ονομασίες "το νησί μας" ή "ο τόπος μας". Είναι λογικό λοιπόν να διερωτηθεί κάποιος, πώς αφού εμείς δεν θεωρούμε την Κύπρο πατρίδα, χώρα ή κράτος, έχουμε την απαίτηση από τους ξένους να την αναγνωρίζουν σαν τέτοια;

ΚΥΠΡΙΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ

Τα βιβλία που χρησιμοποιούνται στα δημοτικά σχολεία της χώρας μας είναι περισσότερο ελληνοκεντρικά και πολύ λίγο ή και καθόλου κυπροκεντρικά. Δημιουργούν στα παιδιά αμφιβολίες για το ποιού κράτους πολίτες είναι και κατά πόσον η ιδιότητα του Κύπριου μπορεί να συμβιβαστεί με την ιδιότητα του Έλληνα. Τους προκαλούν σύγχυση για το τί είναι έθνος και τί είναι κράτος και τα κάνουν να αγνοούν ή και να περιφρονούν τα κρατικά σύμβολα της πατρίδας τους. Και αυτό, παρό το στόχο του αναλυτικού προγράμματος για τη δημιουργία δημοκρατικών πολιτών, έννοια άμεσα συνδεδεμένη με το κράτος.

Πάντα σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας, στόχος της κυπριακής παιδείας είναι η δημιουργία ελεύθερων και δημοκρατικών πολιτών, με αγάπη προς την πατρίδα. Όμως θα πρέπει πρώτα να διδαχτούν τα παιδιά ποιά είναι η πατρίδα τους, ώστε να μη την αναζητούν έξω από την Κύπρο. Να μη τους δημιουργούνται αισθήματα ενοχής επειδή είναι Κύπριοι άρα, όχι γνήσιοι Έλληνες. Να καταλάβουν ότι Έλληνες υπάρχουν και στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Όμως αυτοί είναι Κύπριοι πολίτες - πατρίδα τους είναι η Κύπρος - και προς την Κύπρο οφείλουν κατεξοχή τη νομιμοφροσύνη και αφοσίωση τους. Διαφορετικά αν αλλού στρέφονται για να αναζητήσουν τη πατρίδα, η Κύπρος δεν μπορεί λογικά να έχει κανένα μέλλον. Γιατί δεν μπορεί να υπάρξει κράτος το οποίο οι πολίτες δεν θεωρούν πατρίδα τους. Δεν μπορεί να υπάρξει κράτος χωρίς πολίτες...

Παράλληλα το σχολείο πρέπει να κατευθύνει τα παιδιά της Κύπρου ώστε να αντιληφθούν ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν είναι οι μοναδικοί κάτοικοι αυτής της χώρας, που έχουν πατρίδα την Κύπρο και θα πρέπει ακόμα να μάθουν να σέβονται τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των άλλων κοινοτήτων που την κατοικούν. Κύπριοι είναι και οι Τουρκοκύπριοι, οι Αρμένηδες, οι Μαρωνίτες, και όλοι είναι πολίτες αυτής της χώρας. Το γεγονός δε ότι δεν είναι ελληνικής καταγωγής, δεν τους κάνει λιγότερο Κύπριους από τους Ελληνοκύπριους.

Η Κύπρος θα επιβιώσει σαν πολυεθνικό κράτος. Δεν μπορεί να υπάρξει πολιτική ταύτιση της με καμιά άλλη χώρα, διαφορετικά θέτει από μόνη της εν αμφιβόλω την πολιτική της ύπαρξη και ανεξαρτησία. Άλλο το Κυπριακό κράτος, άλλο το Ελληνικό και άλλο το Τουρκικό. Οι πολίτες της Κύπρου πρέπει να ζουν και να αισθάνονται πάνω απ'όλα σαν Κύπριοι και χωρίς καμιά αναστολή να δέχονται ότι δεν αποτελούν πολίτη άλλου κράτους. Η σύγχυση που καλλιεργούν οι

σωβινιστικοί κύκλοι και από τις δυό πλευρές, προβάλλοντας τη διαφορετική καταγωγή και κουλτούρα της κάθε κοινότητας σαν λόγο για ταύτιση της με άλλες χώρες, μόνο σε πρόσθετες συμφορές μπορεί να οδηγήσει και να παρεμποδίσει την επανασυγκόλληση της κυπριακής κοινωνίας καθώς και τη δημιουργία μιας συνεκτικής κοινωνικής δομής. Και προς την κατεύθυνση αυτή το σχολείο και η Παιδεία γενικότερα έχουν πολύ σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν...

Είναι αλήθεια ότι οι ελληνοκύπριοι αποτελούν την πλειοψηφία των κατοίκων της χώρας μας. Και είναι επίσης αλήθεια ότι γενεές γενεών ελληνοκυπρίων μεγάλωσαν με την ιδέα μιας ελληνικής Κύπρου. Αυτό όμως δεν δίνει το δικαίωμα να εθελουφλούμε να αγνοούμε τα γεγονότα και να υπονομεύουμε μόνοι μας τα θεμέλια του κράτους.

Και προς την κατεύθυνση αυτή το Σχολείο και η Παιδεία έχουν πολύ σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν...

Είναι βασική διαπίστωση βαθειάς επιστημονικής έρευνας ότι, η εκπαιδευτική πολιτική καθορίζεται βασικά από τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα Κράτος. Η πολιτική ιδεολογία και τα κοινωνικά προβλήματα βαρύνουν πολύ στη λήψη αποφάσεων για την παιδεία, σ'όλο τον κόσμο*.

-----
* Έρευνα Κ. Β. Start, Δελτίον Παιδαγωγικής Ενημερώσεως

Έκδοση Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, Ιανουάριος 1976

ΝΕΟΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

9.4.1992